

ni düalist gruplar içinde ele alarak incelemişlerdir. İbn Deysân'ın çok sayıda olduğu rivayet edilen eserleri günümüze ulaşmamıştır. İslâmî kaynaklarda (meselâ bk. İbnü'n-Nedîm, s. 402) ona atfedilen *Kitâbü'n-Nûr ve'z-zulme*, *Kitâbü Rûhâniyyeti'l-hak* ve *Kitâbü'l-Müteharrik ve'l-cemâd* adlı kitaplarından başka diğer bazı eserlerinin de mevcut olduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntisâr*, s. 36, 37, 38, 39; Eş'arî, *Mağâlât* (Ritter), s. 332, 337-338, 349-350; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 163-170; Mes'ûdî, *et-Tenbîh*, s. 130; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 402; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, V, 17, 65, 67-68; Bîrûnî, *Tahkîku mâ li'l-Hind*, Beyrut 1403/1983, s. 42; a.mlf., *el-Aşârü'l-bâkîye* (nşr. C. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 23, 207; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 250-251; Nâcî et-Tikrîtî, *el-Felsefetü'l-ahlâkıyyetü'l-Eflâhîniyye*, Beyrut 1402/1982, s. 136-141; "Dialog of Destiny or the Bode of the Law of the Nations", *Patrologia Syriaca*, 1/2, Paris 1907, s. 536-611; Cl. Huart, "İbn Deysan", *IA*, V/2, s. 732-733; A. Abel, "Dayşâniyya", *EI*² (İng.), II, 199; G. Q. "Bardessanes", *EBr*, III, 157; A. A. Beyan, "Manichaëism", *ERE*, VIII, 400; P. O. Skjaervo, "Bardessanes", *EI*, III, 780-785.

MUSTAFA ÖZ

DHÂR

(دهار)

Hindistan'da

Medya Pradeş eyaletinde yer alan
Dhâr idarî bölgesinin merkezi.

Vindiya dağlarının Narbada vadisine inen dik yamaçlarında kurulmuş eski bir yerleşim merkezidir. Stratejik önemi, Delhi'den Dekken ve Gucerât'a giden ana yolların buradan geçmesi sebebiyle artmıştır. Dhâr, IX. yüzyıldan XIII. yüzyılın sonuna kadar Mâlvâ'da hüküm süren Paramaralar'ın başşehri oldu. Şehre 596'da (1199) Kutbüddin Aybek, 1234'te İltutmuş ve 1291'de Celâleddin Halacî saldırılarda bulundularsa da Paramara kuvvetleri tarafından geri püskürtüldüler. Ancak Celâleddin Halacî'nin yerine geçen Alâeddin Halacî'nin kumandanlarından Aynülmülk Multânî'nin 1305 yılında başarı kazanıp Paramara Racası Mahlakdeva ile veziri Gogadeva'yı idam etmesi üzerine Paramaralar'ın şehirdeki hâkimiyetleri son buldu ve Aynülmülk Mâlvâ valiliğine tayin edilerek buraya yerleşti. Dhâr 1401 yılına kadar Delhi'den gönderilen Mâlvâ valilerinin oturdukları merkez olmaya devam etti. 731'de (1330-31) burada para bastıran Muhammed b. Tuğluk, 736'daki (1335) kit-

lık sırasında ülkeyi bu şehirden yönetti. Dekken'in "emîrân-ı sadah" denilen üst düzey memurlarından bazısının Muhammed b. Tuğluk idaresine karşı isyan etmeleri üzerine sultan, Dhâr Valisi (şikdâr) Azîz Hammâr'ı sükûneti sağlamakla görevlendirdi; vali de 1345'te isyanı kanlı bir şekilde bastırdı.

Dhâr'ın son valisi Dilâver Han, Timur'un Delhi'ye saldırması üzerine kaçan Sultan Mahmud Tuğluk'u Dhâr'a davet etti; Tuğluk 1399'dan 1401'e kadar burada kaldı. Delhi sultanının eski başşehrine dönmelerinden sonra ise Dilâver Han Dhâr'da bağımsızlığını ilân etti. 1405'te başa geçen oğlu Alp Han, Huşeng Şah unvanını aldı. Bu sırada Gucerât Hükûmdarı Muzaffer Şah, babasının katili olduğu gerekçesiyle Huşeng Şah'a hücum etti ve onu esir alarak Gucerât'a götürdü. Gucerât'a bağlı bir şehir haline getirdiği Dhâr'a da kardeşi Nusret Şah'ı vali tayin etti. Ancak Nusret Şah'ın kanunsuz uygulamaları isyana ve kendisinin şehirden sürülmesine sebep oldu; Huşeng Şah da kaybetmiş olduğu iktidarına tekrar kavuştu (1408).

Huşeng Şah, Mâlvâ'nın idare merkezini Dhâr'dan Mândû'ya nakletti ve o tarihten itibaren şehir eski önemini kaybetmeye başladı. Daha sonra hüküm süren sultanlardan Gıyâseddin'in oğulları arasında meydana gelen taht kavgaları sırasında (1499-1500) Nâsîrüddin karar-gâhını burada kurdu; on iki yıl sonra onun oğlu Şehâbeddin de isyan ettiğinde yine burayı üs olarak kullanmıştır. Bâbürlü döneminde önemini tamamen kaybeden Dhâr, sadece Mândû'ya bağlı bir yerleşim merkezi olarak kaldı. Ancak Bâbürlüler'le Maratalar arasında mücadele başladığında Delhi-Dekken yolu üzerindeki müstahkem bir kale niteliğiyle stratejik değeri arttı. Dhâr daha sonra Marata reisi Urdâcî Pavâr'a verildi. Bâbürlü Valisi Girdhâr Bahadır, Urdâcî'nin gittikçe artan isteklerini kabul etmeyecek onun başlattığı saldırıları geri püskürttüyse de Dhâr'ın aşağı bölgesinde kalan Amchera Geçidi'nde öldürüldü (1728) ve Maratalar bölgede vergi toplamaya devam ettiler. Mâlvâ'nın 1738'de Nizâmülmülk tarafından Maratalar'a verilmesi üzerine el değiştiren Dhâr bölgesi 1819'da da İngiliz hâkimiyetine girdi; ancak 28 Mayıs 1948'de Medya Bhârat'la birleşinceye kadar iç yönetim açısından yine Marata pişvâsına bağlı kaldı. 1956'dan beri aynı adlı idarî birimin merkezi olan Dhâr şehrinin nüfusu 59.089'dur (1991).

Dhâr'daki ilk cami, buraya Çiştî tarikatını yaymak için gelen şeyh Nizâmeddin Evliyâ'nın müridlerinden Şeyh Kemâleddin Mevlâ'nın türbesinin yanında yapılmıştır. Muhammed b. Tuğluk, Dekken'deki değerli eşyalarını bir arada ve kontrol altında tutmak amacıyla burada bir kale, Mâlvâ Halacî Sultanlığı'nın kurucusu Mahmud Şah da (1436-1469) birçok bina inşa ettirmiştir. Lât Mescidi (1405) denilen büyük camide, Bâbürlü Sultanı Ekber'in Dhâr'da kaldığı 1599 tarihini gösteren bir kitâbe bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battûta, *er-Rihle*, Kahire 1928, II, 103-104; C. B. Luard, *Dhar State Gazetteer*, Bombay 1908, s. 106-112; H. N. Wright, *The Sultans of Delhi: Their Coinage and Metrology*, Delhi 1936, s. 157; U. N. Day, *Medieval Malwa*, Delhi 1965, tür.yer.; S. Abdul Hai, *India During Muslim Rule*, Lucknow 1977, s. 70-72; P. Brown, *Indian Architecture: Islamic Period*, Bombay 1981, s. 59-60; *CHIn.*, V, 528, 542, 848, 883, 884, 899-937; E. Barnes, "Conservation of Ancient Buildings at Mandu and Dhar", *Archaeological Survey of India: Annual Report*, London 1903-1904, s. 30-45; a.mlf., "Dhar and Mandu", *JRAS* (Bombay), XXI (1904), s. 340-354; Ghulam Yazdani, "The Inscription on the Tomb of Abdullah Shah Chungal at Dhar", *Epigraphica Indo Moslemica*, London 1909-10, s. 1-5; a.mlf., "Remarks on the Inscriptions of Dhar and Mandu", *a.e.* (1911-12), s. 8-11; J. B. Harrison, "Dhâr", *EI*² (İng.), II, 218-219.

K. A. NIZAMI

DİMÂD b. SA'LEBE

(ضمد بن ثعلبة)

Dimâd b. Sa'lebe el-Ezdi

Sahâbî.

Yemen'in Ezd-i Şenüe kabilesi reisiydi. Hz. Peygamber ile dostluğu Câhiliye devrine kadar uzanır. Tababet ve kehanetle uğraşan Dimâd, İslâmiyet'in yayılmaya başladığı yıllarda Mekke'ye geldiği zaman Mekke'li müşrikler ona Hz. Muhammed'in aklını kaybettiğini söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber'i arayıp bularak cinlerden gelen yelleri bağladığını, cin ve şeytan çarpmasını iyileştirdiğini, eğer arzu ederse kendisini de tedavi edebileceğini söyledi. Onun bu teklifine cevap vermek üzere Resûl-i Ekrem, "Hamd o Allah'a mahsustur ki O'nan övgüye lâyıktır. Biz her yardımçı O'ndan dilerez. Allah'ın doğru yola erdirdiğini kimse saptıramaz, O'nun saptırdığını da hiçbir kimse doğru yola ulaştırılmaz. Allah'tan başka bir mâbud bulunmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve resulü ol-